

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

EGIDIJUS ROMIETIS: VALDYMO IR ASMENYBĖS UGDYMO KONCEPCIJA

Giles of Rome: the Concept of Lordship and Personality Education

SUMMARY

The article analyzes two concepts of Giles of Rome: concept of lordship and that of personality education. Giles was interested in theological and philosophical aspects of lordship. He had written two political treatises: *De regimine principum*, composed for Philip the Fair of France, and *De ecclesiastica potestate*, dedicated to Pope Boniface VIII. *De regimine principum* is a typical example of Aristotelian-Thomistic scholasticism. It is written in a strict didactic form and depicts the behavior of a good lord caring of his own morality as well as of the well being of his family and feudality. The treatise is called „mirror of princes“ and is regarded as one of the most successful expressions of medieval political thought. In *De ecclesiastica potestate*, Giles maintains that the pope possesses an absolute supremacy both in the ecclesiastical and in the temporal sphere. The concept of personality education is based on Aristotelian hylomorphism as elaborated by Thomas Aquinas and applied to the elucidation of human nature. In the program of education, Giles preferred ethical intellectualism, underlying the importance of the accumulation of knowledge and of cultural erudition.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama Egidijaus Romiečio valstybės valdymo ir asmenybės ugdymo koncepcija. Valdžios problema Egidijų domino tiek filosofiniu, tiek ir teologiniu aspektu. Valdymo klausimams spręsti jis skyrė du traktatus: *De regimine principum*, kurį skyrė princui, ir *De ecclesiastica potestate*, kurį dedikavo popiežiui. *De regimine principum* yra tipiškas aristotelinės-tomistinės scholastikos kūrinys, parašytas griežta didaktine forma, kaip turėtų elgtis valdovas, besirūpinantis savo morale, šeimos ir valstybės gerove. Traktatas yra vadinamas *princo veidrodžiu*, atspindinčiu viduramžių politinės minties teorijos ypatumus. Traktate *De ecclesiastica potestate* valdžios ir valdymo samprata pagrįsta teologinėmis nuostatomis. Egidijaus asmenybės ugdymo koncepcija remiasi Tomo Akviniečio aristoteline materijos ir formos teorija ir aiškina žmogaus prigimtį bei esmę. Ugdymo programoje Egidijus pirmenybę teikė etiniam intelektualizmui, tiesos pažinimui, žinių ir kultūros vaidmens išryškinimui.

RAKTAŽODŽIAI: Egidijus Romietis, Aristotelis, Tomas Akviniėtis, valdymas, asmenybė, ugdymas.

KEY WORDS: Giles of Rome, Aristotle, Thomas Aquinas, lordship, personality, education.

IVADAS

XIII a. Europos socialiniame kultūri- niame gyvenime skleidėsi tikėjimo ir proto darna, kuri rėmėsi teologijos, filo- sofijos ir teisės mokslų vienove. Vienovė buvo suvokiama kaip ypatingas univer- salios tvarkos modelis, reglamentuojan- tis kiekvieno individo, priklausančio tam tikram luomui, statusą. Universalios tvarkos modelyje žmogus, kaip Dievo kūrinys, pavaldus amžinajam įstatymui, kuris „yra ne kas kita, o samprata die- viškosios išminties, kaip valdančios vi- sus veiksmus ir judėjimus“¹. Jau pirmai- siais krikščionybės amžiais Bažnyčia, siekdama išsaugoti absoliutų Dievo transcendentalumą ir krikščioniškąjį da- lyvavimo (*participatio*) principą, kuris išreiškia veikiančio asmens transcenden- ciją, rūpinosi palaikyti tinkamus santy- kius su pasaulietine valdžia. Scholasti- koje valdymo menas buvo traktuojamas kaip politika ir apibrėžiamas kaip *prak- tinių mokslas*, „tiriantis žmogų, kaip vi- suomeninę būtybę, ir turintis tikslą pa- dėti jai pasiekti didžiausią gerovę šiame gyvenime. Tai *architektoniškiausiasis* mokslas, nes valdo, koordinuoja ir įpras- mina visus kitus praktinius mokslus“².

Valdžios, žmogaus ir Dievo problemą gvildeno daugelis to laikotarpio teologų, atkreipdami dėmesį į prigimtinių įstatymą, kuris atitinka žmogaus prigimtį ir dieviš- kąjį įstatymą: „kiekvienas žmogus dispo- nuoja jam iš prigimties įskiepyta proto šviesa, kuria savo veiksmus kreipia į tiks- lą. Ir jei žmonės gyventų pavieniui, kaip gyvena daugelis gyvūnų, jiems siekiant tikslo nereikėtų jokio kito vadovo, bet kiekvienas pats sau būtų karalius, paval- dus aukščiausiajam karaliui – Dievui,

pats vadovautų savo veiksmams, pasitel- kęs jam Dievo duotą proto šviesą. Bet žmogus iš prigimties yra visuomeninė ir politinė būtybė, gyvenanti būryje, net labiau negu visos kitos gyvos būtybės. <...> Tad jei žmogui natūralu gyventi gau- sioje bendrijoje, tai žmonių visuma rei- kalinga kokio nors vadovavimo“³.

Teologai siekė sukurti taisykles, ku- riomis vadovaujantis būtų leidžiami Die- vo valią išreiškiantys įstatymai, pagrįsti „išmintingo ir gailestingo Dievo-kūrėjo sukurtos ir valdomos prasmingos visatos samprata“⁴. Valdžios hierarchijos proble- ma buvo gretinama su *Dviejų kalavijų teorija*, kuri skelbė, jog „abu kalavijai ski- riami vien Bažnyčiai; dvasios kalaviją naudoja ji pati, pasaulio kalaviją perduo- da imperatoriui, kad jis jį naudotų jos labui ir jos vardu“⁵. Pasaulietiniai valdo- vai nepripažino *Dviejų kalavijų teorijos*, teigdami, jog popiežius neturi absoliu- čios galios nei politiniu, nei dvasiniu požiūriu. Remiantis aristoteliniu sam- protavimo metodu, kuris ignoravo krikš- čioniškąjį visų žmonių lygybės principą, buvo grindžiamas politinės valdžios ne- pavaldumas Bažnyčiai. Karalių siekiai apriboti popiežiaus valdžią gilino Baž- nyčios ir valstybės konfliktą.

Išeitį iš susiklosčiusios padėties Tomas Akvinielis (1215–1274) išvelgė Bažnyčios ir valstybės santykių subordinacijoje. Jis teigė, kad „visuomenė tuo tobulesnė, kuo labiau ji pati sau pakankama gyvenimo reikmių srityje“⁶, taigi valstybė, kaip to- bula bendruomenė, privalo turėti savo autonomiją ir jos tikslas yra pasaulio ben- drasis gėris (*bonum commune*). Tobulesne ir aukštesne už valstybę Akvinielis laiko

Bažnyčia, kurios tikslas yra antgamtinis gėris (*bonum supernaturale*), todėl ji žmogų veda į galutinį tikslą „dorai gyvenant pasiekti gėrėjimąsi Dievu“⁷. Akvinietis atskiria Bažnyčios ir valstybės valdymo sritis, pabrėžia, jog valstybė dėl dvasinių dalykų turi paklusti Bažnyčiai, nes „tarnavimas šiai karalystei – kad dvasiniai dalykai būtų atskirti nuo žemiškųjų – patikėtas ne žemiškiems karaliams, bet kunigams, ypač aukščiausiam kunigui, Petro įpėdiniui, Kristaus pavaduotojui, Romos vyskupui. Visi krikščioniškųjų tautų karaliai turi būti jam pavaldūs, kaip pačiam mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui“⁸.

Konservatyvieji teologai nepritarė Akviniečio naujai krikščioniškojo mokyimo interpretacijai. 1277 m. Paryžiaus vyskupas Steponas Etjenas Tempje (1200–1279) paskelbė *syllabus*⁹, kuriame tarp 219 draudžiamų universiteto dėstytojų teiginių pateko ir 15 Akviniečio teiginių. Su tokiu Akviniečio teiginių drau-

dimu nesutiko jo mokinys Egidijus Romietis (1246/7–1316), kuris tuo metu, inspiruotas mokytojo idėjos, kad svarbiausia valdovo pareiga rūpintis bendruoju valstybės gėriu, jau buvo pradėjęs rašyti traktatą *Apie valdovų valdžią (De regimine principum)*. Protestuodamas prieš *syllabus*, Egidijus apkaltino vyskupą dėl krikščioniškų tiesų iškreipimo, todėl buvo priverstas palikti Paryžių. 1279 m. jis atvyko į Italiją ir čia po metų baigė rašyti traktatą, kurį dedikavo savo mokiniui, būsimajam karaliui Pilypui IV Gražiajam (1268–1314).

Valdžios problema Egidijų domino tiek filosofiniu, tiek ir teologiniu aspektu. Aptaręs pasaulietinio valdymo mechnizmus, 1302 m. jis parašė kitą traktatą *Apie Bažnyčios valdžią (De ecclesiastica potestate)*, kuriame valdžios sampratą grindė teologinėmis nuostatomis. *De ecclesiastica potestate* buvo dedikuotas popiežiui Bonifacui VIII.

VALDYMO KONCEPCIJA

Scholastai, laikydamiesi biblijinės tradicijos, jog valdžia yra iš Dievo, ir Evangelijos mokymo, kad ji turi būti vykdoma pagal Dievo pavyzdį, valdymo problemą sprendė remdamiesi aristoteline teiginių teorija bei silogistika arba šv. Augustino išplėtotą teocentrinę valdžios sampratą. *De regimine principum* yra tipiškas aristotelinės-tomistinės scholastikos kūrinys, parašytas griežta didaktine forma, kaip turėtų elgtis valdovas, besirūpinantis savo morale, šeimos ir valstybės gerove. Traktatas greit pasklido po krikščioniškąją Europą, apie 300 originalių jo lotyniškų rankraščių netrukus išgarsino Egidijų kaip politiką ir pedagogą. Pirmasis spaus-

dintas *De regimine principum* leidinys pasirodė Augsburgėje 1473 m. ir netrukus buvo išverstas į prancūzų, italų, ispanų, portugalų, anglų, vokiečių ir hebrajų kalbas. Šiuo traktatu lotyniškiems Vakarams Egidijus pateikė Aristotelio praktinės filosofijos komentavimo pavyzdį, kuris scholastikoje įsitvirtino kaip mokymo metodas. Inspiruotas Tomo Akviniečio, jis dažnai citavo ir nuodugniai komentavo Aristotelio *Nikomacho etiką*, *Politiką* ir *Retoriką*. Traktatas yra vadinamas *prince veidrodžiu*, atspindinčiu viduramžių politinės minties teorijos ypatumus.

Jungiamoji *De regimine principum* gija – etikos-ekonomikos-politikos deri-

nys, vienijantis visą kūrinių. Traktatą sudaro trys knygos: pirmojoje apibrėžiamos būtinos valdovo dorovinės savybės bei atskleistos jaunuolių, vyrų ir pagyvenusių žmonių teisės; antrojoje knygoje aptartas namų ūkio valdymas, santuoka ir vaikų auklėjimas; trečiojoje analizuojamas valstybės valdymas taikiu laikotarpiu ir karo atveju. Traktato prologe Egidijus pažymi, kad šį kūrinių rašė karaliaus Pilypo III Drąsiojo (1245–1285) pageidavimu. Karalius norėjo, kad Egidijus parengtų knygą, skirtą jo sūnaus lavinimui ir valstybės pagal protą ir įstatymą valdymui bei kitų visuomeninių funkcijų vykdymui. Egidijus pabrėžia, jog *De regimine principum* pirmiausia skirta karaliams ir kunigaikščiams, o po to patikslina, kad „nors knyga pavadinta apie princų lavinimą, jos turinys gali būti naudingas ne tik valdovams, bet ir visi valstybės žmonės gali iš jos mokytis. Nors ne kiekvienas gali būti karaliumi arba princu, tačiau kiekvienas asmuo turi kiek įmanydamas stengtis tapti vertu valdyti karalystę arba kunigaikštystę“¹⁰.

Absoliučiai geriausia valstybės valdymo forma Egidijus pripažino monarchiją, kurios idėją perėmė ne iš Aristotelio *Politikos*, bet iš Tomo Akviniečio traktato *Apie valdžią. Kipro karaliui (De Regno ad regem Cypri)*. Tomas Akvinietis teigė, kad „karaliaus valdžia yra geriausia, <...> karalystė yra geriausias valdymas, <...> monarchija naudingesnė už aristokratiją“¹¹.

1607 m. publikuotame *De regimine principum*, kurį spaudai paruošė teologijos magistras brolis Hieronymum Samaritanium ir dedikavo Venafro vyskupui Jo Ekscelencijai Michaelem Perettum, pirmą kartą buvo atspausdinta Egidijaus biografija. Šio leidinio *Ad Lectorem*, t.y. žodyje,

kuriuo kreipiamasi į skaitytoją, pabrėžiama, jog nemirtinga siela, esanti žmogaus kūne, yra apdovanota suvokimo, vaizduotės ir kitomis galiomis, bet pati didžiausia jos galia – talpinti savyje Dievo vaizdinį. Tikėjimo šviesos užlieta siela mūsų protui suteikia pažinimo galią, kurios dėka traktatas pasiekė skaitytoją¹².

Jau XIII a. pabaigoje pasaulietinė ir bažnytinė valdžios problema darėsi vis komplikuočiau, todėl 1302 m. popiežius Bonifacas VIII paskelbė bulę *Unam sanctam*, kurioje tvirtinama, „kad Romos vyskupas esąs Kristaus vietininkas žemėje, todėl jam esanti pavaldi visa žmonija, pavaldi tam, kad būtų išganyta“¹³. Tokiu būdu buvo įtvirtintas pasaulietinis valdžios pavaldumas bažnytinėi tvarkai. Bulę padėjo rengti Egidijus, kuris rėmėsi Bernardo Klerviečio (1090–1153) valdžios doktrina, išdėstyta traktate *Apie svarstymus (De consideratione)*. Doktrina tvirtina, kad „Popiežiaus rankose turi būti du kalavijai: *pasaulietinis ir dvasinis*, tačiau veikti jis turi ne kalaviju, o žodžiu“¹⁴. Bernardo Klerviečio *dviejų kalavijų* doktrinos įtvirtinimui Egidijus pasitelkia Tomo Akviniečio sielos ir kūno vienovės sampratą, kuri buvo perimta iš Aristotelio hilemorfizmo teorijos. Dvasinis kalavijas, kuris yra popiežiaus arba Bažnyčios valdžios simbolis, yra viršesnis už pasaulietinį kalaviją, analogiškai, kaip žmogaus siela yra viršesnė už jo kūną.

Tęsdamas fizinės ir dvasinės sferų gretinimą, Egidijus į valdžios koncepciją įveda Dievo ir gamtos paralelę. Dievas, sukūręs pasaulį ir nustatęs jo veikimo dėsnius, gali savo valia keisti natūralią reiškinių ir įvykių tėkmę. Popiežius, kaip visatos Kūrėjo vietininkas žemėje, pasak Egidijaus, taip pat gali keisti visuomenės

gyvenimą ir jos gerovei netgi nušalinti netinkamą imperatorių. Tokia Egidijaus pozicija buvo priešinga visuomeniniame gyvenime įsitvirtinusiai nuomonei „nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo“ (Rom 13, 1), kuri buvo aiškinama, jog popiežius ir karalius valdžios kalavijais naudojami nepriklausydami vienas nuo kito. Egidijus, norėdamas sustiprinti *dvasinio kalavijo* reikšmę, traktate *De ecclesiastica potestate*, kuris laikomas popiežiaus politinės teologijos manifestu, teigė, kad karaliaus kalaviją šventina popiežius.

Praėjus 20 metų po *De regimine principum* pasirodymo, Egidijus griežtą aristotelinį-tomistinį požiūrį į valdžią traktate *De ecclesiastica potestate* pakeitė platonišku-augustinisku. Toks Egidijaus mąstymo pokytis, kaip pažymi Stanislawas Brossas, siejamas su „XIII a. pabaigoje scholastinėje spekuliacijoje egzistavusia dvilype srove: augustinizmu ir aristotelizmu arba, tiksliau tariant, platonišku augustinizmu ir tomistiniu aristotelizmu“¹⁵. Naujai traktuodamas šv. Augustino teocentrinę valdžios sampratą, Egidijus ją grindžia aristoteliniu-tomistiniu metodu, pasitelkda-

mas silogistiką. Alainas de Libera išvelgia, kad Egidijus valdžios doktriną *De ecclesiastica potestate* analizuoja dviem silogizmais¹⁶. Jis nurodo, jog Egidijaus pirmasis silogizmas formuluojamas dviem premisomis: *bet kokia valdžia gaunama iš Dievo ir Dievo duota valdžia negali būti neteisinga ir išvada – vadinasi, valdžios negalima atmesti*. Antrojo silogizmo pirmoji premisa *tikra valdžia ir tikrasis teisingumas yra Bažnyčios ir popiežiaus*, o antroji – *bet kokia ne Bažnyčios suteikta valdžia yra neteisėta ir daroma išvada, kad karaliaus valdžia, jeigu ją suteikė ne Bažnyčia, yra ne valdžia, bet vagystė*.

Remdamasis Šventuoju Raštu ir silogistika, Egidijus išreiškė ištikimybę popiežiaus politinei strategijai ir suformulavo valdžios hierarchinio pavaldumo principą, jog žemesnysis turi paklusti aukštesniajam. Egidijaus politikos koncepcija „grindžiama teologine samprata ir suvokiama kaip ypatingas universalios tvarkos atvejis: kiekvienam skirta sava vieta, kiekvienas pavaldus įvairiems tarpininkams, užtikrinantiems, kad jis gautų tai, kas jam priklauso“¹⁷.

UGDYMO KONCEPCIJA

Egidijaus antropologines bei pedagogines pažiūras formavo Tomas Akvinietis, kuris aristotelinę materijos ir formos teoriją pritaikė žmogaus prigimties ir esmės aiškinimui. Remdamasis Aristotelium, Tomas Akvinietis ne tik atskleidė sielos ir kūno santykio problemą, bet ir išsprendė sielos nemirtingumo klausimą: „žmogaus siela, kurią vadiname intelektiniu pradū, yra neiuri. Juk kas nors irsta dvejopai: vienaip pats savaime, kitaip dėl atsitiktinumo. Tačiau neįmanoma,

kad kas nors subsistuojantis atsirastų arba suirtų atsitiktinai <...>, tas, kuris turi buvimą savaime, gali būti sukurtas ir suardytas tik pats savaime, o tie dalykai, kurie nesubsistuoja <...>, sukuriami ir suardomi, sukuriant ir suardant sudėtinus daiktus. <...> gyvulių sielos nėra savaime subsistuojančios, bet subsistuoja vien žmogaus siela. Todėl gyvulių sielos suyra, suardžius kūnus, o žmogaus siela negali būti suardyta“¹⁸. Egidijus, perėmęs iš Tomo Akviniečio aristo-

telišką vientisą psichofizinę žmogaus ugdymo idėją, pirmenybę teikė etiniam intelektualizmui, tiesos pažinimui, žinių ir kultūros vaidmens išryškinimui. Ugdymo programą Egidijus kreipė ta linkme, kad asmenybės vertė būtų matuojama ne žmogaus siekiu išsiskirti iš kitų žmonių, o jo integralumu ir gebėjimu įsilieti į visuomenės struktūrą. Programa orientavo, kad žmogus gyvenime atliktų savo vaidmenį taip, kaip reikalauja tos socialinės grupės, t.y. cecho, luomo ar titulo elgesio taisyklės.

Egidijus asmenybės ugdymo koncepciją išdėstė *De regimine principum* I knygos IV dalies dviejuose skyriuose ir II knygos II dalyje, kurią sudaro 21 skyrius. Pirmą kartą Egidijaus pedagoginius raštus spaudai parengė Michaelis Kaufmanas ir išleido 1904 m. Freiburge. *De regimine principum* neatsitiktinai buvo dedikuotas valdovui, nes jam „dar kurį laiką reikalingas kalavijas, tačiau svarbiausias pagalbininkas tampa plunksna, kadangi su ja siejasi svarbūs valstybės valdymo dalykai: mokesčių rinkimas, valdymas, įstatymų įtvirtinimas“¹⁹. Protingam valstybės valdymui reikalingi ne tik išsilavinę valdovai, bet ir apsišvietę piliečiai, gebantys perskaityti leidžiamus įstatymus ir juos vykdyti. Atsižvelgęs į tai, Egidijus traktate atskleidžia ne tik karalių ir kunigaikščių, bet ir visų piliečių jaunuomenės fizinius, dorovinius, intelektualinius ir religinius ugdymo pagrindus.

Traktate Egidijus reikalauja, kad nuo pat vaikystės būtų diegiami dorovės principai: „Kuo kilnesnė siela lyginant su kūnu, tuo labiau visi piliečiai, ypač karaliai ir valdovai, turi rūpintis tuo, kad jų vaikai būtų tobulesni siela negu kūnu. <...> žymiai daugiau jie [tėvai] turi rū-

pintis tuo, kad tie [vaikai] turėtų tobulą sielą ir kad jie būtų pratinami prie dorybių ir dorų papročių“²⁰. Egidijus, kaip Aristotelis bei Tomas Akvinielis, siekia parodyti, kad žmogaus galutinis tikslas yra ne turtai ir malonumai, o vienintelis gėris, galintis padaryti žmogų laimingu, t.y. pats Dievas. Dieviškų dalykų kontempliacija yra susijusi su Dievo esme, todėl aukščiausiojo gėrio siekimas yra aukščiausias dorumo pradas. Įdiegtos dorybės skatina jaunuolius išmintingai elgtis, būti gerais piliečiais ir vykdyti valstybės įstatymus.

Antanas Maceina pastebėjo, kad Egidijaus pedagogika apima tėvų ir vaikų santykius, lavinimo sritis ir turinį, mokytojo pareigas ir jaunuomenės ugdymą. Tėvų ir vaikų santykius Egidijus determinuoja remdamasis trimis principais: „1) tėvas yra vaiko kūrėjas, todėl turi juo rūpintis; 2) tėvas yra aukščiau už vaiką ir todėl vaikas turi jį klausyti; 3) tarp tėvų ir vaikų yra natūralus draugiškumas“²¹. Siekdamas realizuoti savo pedagoginę koncepciją, Egidijus jaunuolio ugdymo procesą suskirstė į tris amžiaus tarpsnius: nuo gimimo iki 7 metų; nuo 7 iki 14 metų ir nuo 14 iki 21 metų. Amžiaus tarpsnių periodizacija po septynerius metus, Egidijaus teigimu, yra sąlyginė, kadangi amžiaus tarpsniai „gali būti sutrumpinti arba pailginti, priklausomai nuo asmens individualių skirtumų. Juk vieni vaikai dvylikos metų stipresni negu kiti šešiolikos“²². Tokį skirstymą Egidijus palieka ugdytojo valiai, kad jis, atsižvelgęs į vaiko individualias savybes, galėtų koreguoti jo ugdymą.

Ankstyvuojų vaikų ugdymo tarpsniu Egidijus, remdamasis Aristotelium²³, pabrėžia šešis dalykus: „Pirma, iki septy-

nerių metų jie turi valgyti minkštą maitą, tai, vis dėlto, pradžioje juos reikia maitinti pienu. Antra, juos reikia apsugoti nuo vyno. Trečia – grūdinti šalčiu. Ketvirta – ugdyti tinkamus ir saikingus judesius, kas naudinga, matyt, bet kuriuo amžiaus tarpsniu. Penkta, jie turi ilsėtis žaisdami privalomus žaidimus ir jiems reikia skaityti kokias nors istorijas ir pasakas, kad klausydamiesi jų, vaikai ilsėtųsi. Ir tai tinka daryti labiausiai tada, kai jie pradeda suvokti žodžių prasmę. Šešta, juos reikia sulaikyti nuo verksmo²⁴. Visi išvardyti dalykai išsamiai aptariamai traktate. Pvz., grūdinimą šalčiu Egidijus grindžia dviem priežastimis: pirma, dėl vaikams turimos vidinės šilumos grūdinimas šalčiu berniukams padeda išlaikyti gerą fizinę būseną; antra, berniukai, užgrūdinti šalčiu, suaugę tinkamai atliks karinę tarnybą²⁵. Komentuodamas šeštąjį reikalavimą, Egidijus teigia, jog „Iš tiesų, kada vaikams neleidžiama verkti, jie dėl draudimo sulaiko savyje dvasią ir kvėpavimą. O kada vaikams leidžiama verkti, jie išleidžia iš savęs dvasią ir kvėpavimą <...>. Bet sulaikymas dvasios ir kvėpavimo, kaip sako Filosofas *Politikos* VII knygoje, stiprina kūną. O todėl, kad berniukai taptų stipresni, juos reikia sulaikyti nuo verksmo“²⁶.

Antruoju amžiaus tarpsniu Egidijus pabrėžia kūno, valios ir intelekto ugdymą. Tuo atveju, kad „jaunuolių būtų gerai išlavintas (*bene dispositum*) kūnas, juos reikia mankštinti būtinų pratimų ir judesių pagalba. Kad jų valia būtų tinkamai nukreipta (*bene ordinatam*), juose reikia sužadinti būtinas dorybes ir dorybingus veiksmus. O kad jų intelektas taptų tobulas, juos reikia nukreipti į privalomus mokslus. Tokiu būdu, auklėjant

vaikus privalu atkreipti dėmesį į mokslą, dorybingumą ir fizinius pratimus“²⁷. Berniukų kūną lavinti Egidijus pataria pratimais, tačiau jie turi būti sunkesni ir sudėtingesni negu tie, kuriuos vaikai atliko iki 7 metų. Be to, jis siūlo rinktis žaidimus kamuoliu pagal sveikatingumo manuskriptą *Tacuinum* ir imtynių meną pagal Aristotelio ugdymo sistemą. Pirmiausia ugdomas kūnas, nes jis tobulina sielą, kuri šiuo amžiaus tarpsniu linkusi į norus ir troškimus. Berniukų protas dar nesugeba adekvačiai įvertinti troškimų, nes fizinis paauglių vystymasis tuo metu pralenkia psichinę brandą. Egidijus, remdamasis Aristotelium, jog „troškimų ugdymas turi tarnauti proto labui“²⁸, valios moralumą sieja su berniukų dorybingumo ugdymu.

Aptardamas intelekto ugdymą Egidijus teigia, kad beveik visą antrąjį brenimo etapą „vaikai įsisavina tik žodžius, jie gi nevaldo intelekto taip, kad galėtų betarpiškai spręsti apie daiktus. Todėl antrajame septynerių metų ugdymo etape vaikai gali būti mokomi gramatikos, kuri yra ne kas kita kaip žodžių mokslas (*scientia sermocinalis*); logikos, kuri greičiau yra pažinimo būdas, negu mokslas; muzikinės praktikos, kuri sudaro iš garsų harmoniją, kadangi šiame amžiuje vaikai nepakankamai naudojami protu ir nesugeba tobulai suvokti“²⁹. Pradedant keturioliktaisiais gyvenimo metais, pasak Egidijaus, privalu rūpintis ne tik jaunuolių kūno lavinimu bei valios moralumu, bet ir *intelekto apšvietimu*, „kadangi jie gali mokytis tų mokslų, kurių suvokimui priklauso išgilinimas į daiktų prasmę, per kurių pažinimą mes galime tapti išmintingi ir išvalgūs“³⁰.

Egidijaus teigimu, „kiek mes jau pasakėme apie tai, kokia turi būti berniukų priežiūra, belieka pasakyti, kokia ji turi būti mergaičių atžvilgiu“³¹. Mergaičių priežiūra, t.y. jų ugdymą, jis aptaria remdamasis Aristotelio samprata apie moterį. Aristotelis moterį apibūdina kaip pasyvią, kadangi jai iš prigimties nesuteiktas valdantysis pradas³², todėl „Vyriškojo prado santykis su moteriškuoju yra iš prigimties aukštesnio santykis su žemesniu, valdančiojo su valdomuoju“³³. Be to, jis teigia, kad moters valios pradas yra neveiksmingas³⁴, o tai reikštų, pasak Simone

de Beauvoir, kad „ji paaukota gimdyti ir atlikti antraeilius uždavinius, netekusi praktinės reikšmės ir mistinio prestižo, moteris tampa tik tarnaite“³⁵. Egidijaus nuomone, moteriškajame prade slypi daugiau blogio negu vyriškajame, todėl jis išvelgia ir apibūdina potencialias mergaičių ydas bei siūlo ugdymo kryptis bei priemones, kaip tų ydų galima išvengti. Jis teigia, kad pirmiausia dorai dukras ugdyti privalu aukštuomenei, valdovams ir kunigaikščiams³⁶, jų žmonos ir dukros turi būti saikingos, susilaikančios, drovios, tylenės, paklusnios, išmintingos.

PROTINIO LAVINIMO PROGRAMA

Egidijus teigė, jog protinis lavinimas turi būti prieinamas visiems piliečiams, kad, įgiję išminties, jie lengviau galėtų išvengti blogio. Protiniam žmogaus lavinimui jis pasitelkė dar antikoje pripažintą septynių laisvųjų menų programą, nes jos „mokėsi tikrai laisvųjų ir kilmingųjų žmonių sūnūs“³⁷. Pirma, kilmingųjų žmonių sūnūs mokėsi gramatikos, nes ji padeda išmokti lotynų kalbos, kuri, pasak Egidijaus, yra filosofų kalba. Antra, dialektikos, kadangi ji moko įrodinėjimo meno ir teisingos argumentacijos. Dialektikoje, remiantis hipotetinėmis prielaidomis, formuluojamos teisingos išvados, kurios teikia daiktų, reiškinių, įvykių ir faktų akivaizdų supratimą. Trečia, retorikos, kaip iškalbos meno, kurią Aristotelis vadina populiariaja dialektika. Ketvirta, muzikos, „kadangi ji teikia leistino ir nekalto smagumo. Tai ypač tinka aukštesniųjų luomų sūnums, nes šie, nedirbdami rankų darbo, pradėtų tinginiauti, jei nesimokytų ir nemuzikuotų“³⁸.

Pasak Aristotelio, muzika suteikia „tam tikrą kokybę būdai, įpratindama sugėbėti teisingai džiaugtis, arba kad ji padeda praleisti laisvalaikį ir ugdo supratingumą“³⁹. Penkta, aritmetikos, „kuri kalba apie skaičių santykius ir kurios kilmingųjų sūnūs jau tik dėl to turi mokytis, kad be jos negalima išmokti muzikos“⁴⁰. Viduramžių pažinimo kontekste muzikas buvo traktuojamas kaip teoretikas, „išmanantis garsų pasaulį valdančias matematikos taisykles, tuo tarpu atlikėjas tėra nieko neišmanąs tarnas, o kompozitorius – instinktų vergas, nepažįstantis to neapsakomo muzikos grožio, kurį tegalinti atskleisti teorija. Tiktai tas, kuris ritmus ir melodijas vertina pasitelkęs protą, gali vadintis muziku“⁴¹. Šešta, geometrijos, kadangi, pasak Egidijaus, ji moko pažinti daiktų saiką ir kiekybę bei suvokti sakralinius dydžius. Be geometrijos neįmanoma perprasti astronomijos, „kuri kalba apie dangaus kūnų dydį, apie žvaigždžių

substancijas ir jų kelius⁴². Septinta, astronomijos, kuriai jau helenistiniu laikotarpiu buvo skiriamas didelis dėmesys. Ji turėjo atskleisti Kristaus gimimo ir gyvenimo įvykių eigą bei nustatyti kilnojamąsias šventes. Astronomija, kaip ir geometrija, kurios šaka buvo laisvoji astrologija, priklausė matematikos sričiai. Astrologija buvo suderinta „su kosmoso supratimu, atkeliavusiu iš graikų-arabų peripatetizmo. *Laisvo* astrologo pasaulis yra toks pats kaip ir filosofo: turima omenyje dangaus sferų, inteligencijų ir varomųjų sielų sistema, išgarsintą Avicennos ir Averrojaus komentarų apie Aristotelio traktatą *Apie dangų*, tai peripatetistinė kosminės teologijos versija, šiek tiek aptariama Aristotelio knygoje *Apie metafiziką*“⁴³.

Įvertinęs septynių laisvųjų menų svarbą, Egidijus protinio lavinimo programą praplečia, pasak jo dar svarbesniais mokslais. Vienas iš jų yra gamtos filosofija, kuri atskleidžia daiktų prigimtį. Be jos dar yra metafizika, kuri „žmogišku būdu ir racio-

naliu mąstymu traktuoja Dievą ir atskirtąsias substancijas“⁴⁴. Virš visų mokslų Egidijus iškelia teologiją, kuri, vadovaudamasi tikėjimo tiesomis, gilinasi į Dievo būtį, užbaigia žmogaus protinį lavinimą. Ji „kalba apie Dievą ir angelus ne žmogui įprastu būdu ir ne pagal žmogaus įrodymus, bet remdamasi neprilygstama ir tauria dieviška inspiracija“⁴⁵. Teologijos dėka žmogui atsiveria visiškai tobulas, begalinis, amžinas ir nekintantis Dievo veidas bei Jo savaime subsistuojanti esatis. Egidijus į protinio lavinimo programą siūlo papildomai įtraukti praktinius dalykus: moralės mokslą – etiką, namų ūkio valdymo mokslą – ekonomiką ir valstybės valdymo mokslą – politiką.

Mokomųjų dalykų įsisavinimas priklauso nuo mokytojo, todėl jam, kaip ugdytojui, Egidijus kelia didelius reikalavimus⁴⁶. Ypač Egidijus vertina mokytojo išsilavinimą, kurį sudaro kūrybiškumo, įžvalgumo ir loginio mąstymo komponentai, padedantys mokytojui adekvačiai vertinti savo ir kitų darbo rezultatus.

POST SCRIPTUM

Vėlyvųjų viduramžių valdžios ir valdymo strategai sprendė pasaulietinės ir religinės valdžios dilemą. Egidijus Romietis traktate *De ecclesiastica potestate* atskleidė popiežiaus politinės teologijos gaires: pasaulietinė *regnum* turi paklusti dvasinei *regnum*. Politinė tvarka, konstruojama pagal hierarchinio pavaldumo principą, Egidijaus koncepcijoje reiškė religinės struktūros perkėlimą į pasaulietinę valstybę.

Toks požiūris buvo nepriimtinas pasaulietiniam monarchui, kadangi men-

kino jo vaidmenį valstybės valdyje. Jis teigė, kad tarp karaliaus ir popiežiaus nėra jokio tarpininko, todėl karaliaus valdžia nesiejama su popiežiaus valdžia. Karaliaus šalininkai, remdamiesi Šventuoju Raštu ir aristotelišku samprotavimo metodu, rašė traktatus, ginančius pasaulietinio monarcho poziciją.

Teologinis-politinis diskursas valdžių santykio klausimu brėžė naujiesiems amžiams modernios politikos gaires ir naujai modeliavo žmogaus ugdymo strategiją.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Šv. Tomas Akvinietis. *Apie įstatymus: Teologijos suma I–II, 90–97 klausimai*. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. – Vilnius: Logos, 2005, 93 kl., a. 1, atsakau, p. 89.
- ² Battista Mondin. *Tomo Akviniečio filosofinė sistema*. Iš italų k. vertė B. Demkutė. – Vilnius: Logos, 2006, p. 251.
- ³ Tomas Akvinietis. *Apie valdžią. Kipro karaliui*. I kn. 1. Iš lotynų k. vertė R. Plečkaitis. // Tomas Akvinietis. *Filosofijos traktatų rinktinė*. – Vilnius: Margi raštai, 2009, p. 54–55.
- ⁴ Maxim Allard OP. Akviniečio etinė įstatymo samprata. Iš anglų k. vertė G. Vyšniauskas. // Šv. Tomas Akvinietis. *Apie įstatymus: Teologijos suma I–II, 90–97 klausimai*, p. 9.
- ⁵ Augustas Francenas. *Trumpa Bažnyčios istorija*. Iš vokiečių k. vertė F. Jončys. – Vilnius: Ardor, 2004, p. 163.
- ⁶ Tomas Akvinietis. *Apie valdžią. Kipro karaliui*. I kn. 1, p. 57.
- ⁷ Ten pat, II kn. 3, p. 97.
- ⁸ Ten pat, p. 98.
- ⁹ Žr. Dalia Marija Stančienė. Egidijus Romietis: Filosofų klaidos. // *Logos*, 2010, Nr. 63, p. 90.
- ¹⁰ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*. Lib. III. Per Fr. Hieronymvm Samaritanvm. – Romae, Apud Bartholomaum Zannattum, lib. I, p. 2.
- ¹¹ Tomas Akvinietis. *Apie valdžią. Kipro karaliui*. I kn. 1, p. 60.
- ¹² Žr. Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, p. 5–6.
- ¹³ Josef Lenzenweger, Peter Stockmeier, Karl Amon, Rudolf Zinnhobler. *Katalikų Bažnyčios istorija*. I d. Iš vokiečių k. vertė R. Grucė, G. Sodeikienė. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1996, p. 259.
- ¹⁴ Dalia Marija Stančienė, Juozas Žilionis. *Ankstyvoji scholastika: ugdymo filosofiniai pagrindai XI–XII a.* – Vilnius: VPU leidykla, 2008, p. 67.
- ¹⁵ Stanislaw Boss. *Gilles de Rome et son traité du „De ecclesiastica potestate“*. – Paris: Beauchesne, 1930, p. 73.
- ¹⁶ Žr. Alain de Libera. *La philosophie médiévale*. – Paris: PUF, 1993, p. 458.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ Tomas Akvinietis. *Teologijos suma*. I. 75 klausimas. *Apie žmogų, kuris sudarytas iš dvasinės ir kūniškos substancijos. Ir pirmiausia apie sielos esmę*. 6 artikulius. *Ar žmogaus siela yra iri*. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. // Tomas Akvinietis. *Ištraukos*. – Vilnius: Logos, 2000, p. 31.
- ¹⁹ Antanas Andrijauskas. *Lyginamoji civilizacijos idėjų istorija*. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 50.
- ²⁰ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. VI, p. 301.
- ²¹ Antanas Maceina. *Pedagoginiai raštai*. – Kaunas: Šviesa, 1990, p. 233–234.
- ²² Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. XVI, p. 331.
- ²³ Žr. Aristotelis. *Politika*. VII kn. [1336a]. Iš senosios graikų k. vertė M. Strockis. – Vilnius: Pradai, 1997, p. 320.
- ²⁴ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. XV, p. 328.
- ²⁵ Žr. ten pat, p. 329.
- ²⁶ Ten pat, p. 330.
- ²⁷ Ten pat, cap. XVI, p. 331.
- ²⁸ Aristotelis. *Politika*. VII kn. [1334b], p. 316.
- ²⁹ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. XVI, p. 333.
- ³⁰ Ten pat, cap. XVII, p. 334–335.
- ³¹ Ten pat, cap. XIX, p. 340.
- ³² Žr. Aristotelis. *Politika*. I kn. [1252b], p. 64.
- ³³ Ten pat, [1254b], p. 71.
- ³⁴ Ten pat, [1260a], p. 87.
- ³⁵ Simone de Beauvoir. *Antroji lytis*. Iš prancūzų k. vertė V. Tauragienė, D. Bučiūtė. – Vilnius: Pradai, 1996, p. 101.
- ³⁶ Žr. Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. XIX, p. 340–342.
- ³⁷ Ten pat, cap. VIII, p. 306.
- ³⁸ Ten pat, p. 306.
- ³⁹ Aristotelis. *Politika*. VIII kn. [1339a], p. 329.
- ⁴⁰ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. VIII, p. 308.
- ⁴¹ Umberto Eco. *Menas ir grožis viduramžių estetikoje*. Iš italų k. vertė J. Vilimas. – Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 49.
- ⁴² Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. VIII, p. 308.
- ⁴³ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*. Iš prancūzų k. 7 sk. vertė R. Patiejūnaitė. – Vilnius: Logos, 2001, p. 163.
- ⁴⁴ Aegidii Colvmae Romani. *De Regimine Principum*, II lib. II pars, cap. VIII, p. 308.
- ⁴⁵ Ten pat.
- ⁴⁶ Ten pat, cap. IX, p. 311–314.